

BURSA'DAKİ 500 BÜYÜK FİRMA VERİLERİNİN GENEL BİR DEĞERLENDİRMESİ

Prof. Dr. Erol İYİBOZKURT
Uludağ Üniversitesi İ.İ.B.F. Öğretim
Üyesi

Bursa Ticaret ve Sanayi Odası geçen yıl başlattığı "Bursa'daki 500 Büyük Firma Araştırması" nı bu yıl da sürdürdü. Çalışmada 1998 yılı ciroları, ihracatları, ücretler ve maaşlar, faizler, kiralara, vergi öncesi karlar, net varlıklar, borçlar, öz kaynaklar ve çalıştırılan insan sayısı yer almıştır. 500 firma ciro tutarları esas alınarak sıralanmıştır. İlk üç sıra tekstil ve konfeksiyon (160 firma), otomotivana ve yan sanayii (74 firma) ile makina ve metal (68 firma) sektörlerindedir. 500 firmanın 467'si Bursa Ticaret ve Sanayi Odasına, 33'ü Bursa'nın ilçelerindeki Ticaret ve Sanayi Odalarına kayıtlı firmalardır.

500 firmadan 1998 yılı içinde 71 firmanın zarar, 395 firmanın ise kar ettiği görülmektedir. Kar ve zararının açıklanmasını istemeyen firma sayısı ise 34'tür.

Araştırma sektörlerin toplam büyüklüklerini (Ciro, katma değer, öz sennaye, net aktifler, karlar, ihracat, çalışanlar) 1997 ve 1998 yılı için karşılaştırmalı olarak vennişve ayrıca bütün bu büyüklüklerin iki yıl içindeki artış oranlarını da göstermiştir.

Buna göre, cironun (iç ve dış satışların) yüzde 58,10, brüt katma değer yüzde 41,47, öz sennayenin yüzde 68,41, net varlıklar (aktiflerin) yüzde 74,83, dönbem karlarının yüzde (-) 17,13, ihracatın yüzde (-) 5,77 ve ücretle çalışanların yüzde 15,20 değiştiği görülmüştür. 1997 yılından 1998 yılına olan bu yüzdeler nominal değişimleri yansıtmaktadır. Çünkü araştırmadaki veriler 1997 ve 1998 yılları için cari fiyatlarla belirlenen verilerdir. Diğer bir deyimle, 1997'den 1998'e olan bu değişimler ekonomideki fiyat değişimlerini (enflasyonu) içermektedir. 1998 yılında tüketici fiyatları (TÜFE) yüzde 69,7 ve toptan eşya fiyatları yüzde 54,3 olarak gerçekleştiğinden, cirodaki artışın sabit fiyatlarla reel anlamda hemen hemen hiç artmadığı, katma değer reel anlamda bir miktar gerilediği, öz sennaye ve net varlıklardaki reel artışların çok az olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca kar ve ihracattaki yaklaşık yüzde 17 ve yüzde 17,lik nominal gerilemelerin fiyat artışları dikkate alınınca çok daha fazla olduğu ortaya çıkmaktadır. Karlardaki reel azalış yüzde 70'leri aşmaktadır. Buna karşılık ihracat dolar cinsinden gösterildiğinden reel olarak yüzde 10'a yakın azaldığı düşünülebilir.

500 firmanın dağıldığı 18 sektörden ciro bakımından ilk beş sektör olarak 1998 yılında belirlenen otomotivana ve yan sanayii, tekstil ve konfeksiyon, makine ve metal, gıda tarım hayvancılık ile elektrik ve elektrondur.

Bu beş sektörün 1997 ve 1998 yıllarına ait verileri (nominal değer olarak) karşılaştırdığımızda ciroların, brüt katma değerlerin, öz sennayenin ve net aktiflerin hepsinin, elektrik ve elektronik sektörü hariç arttığı görülmektedir. Yalnız elektrik ve elektronik sektörünün brüt katma değer ve net aktifleri azalmıştır.

1997 ve 1998 yılları karşılaştırmasında dikkati çeken bir diğer nokta da bu beş sektörün dördünde karların azalmış olduğudur. Sadece gıda tarım hayvancılık sektöründe karlar bir miktar artmıştır.

Bu beş sektörün ihracatlarındaki değişim ise homojen değildir. Otomotivana ve yan sanayii ile makina meta] sanayiinin ihracatları artarken, tekstil ve konfeksiyonun, gıda tarım hayvancılık ve elektrik elektronik sektörlerinin ihracatlarında azalma vardır.

18 sektörün ciro, katma değer, öz sennaye, net aktifler, kar, ihracat ve çalıştırdıkları insan sayısının sıralamasında belirli bir uyum vardır. Sıralamalar çok azdır. Ancak, tekstil ve konfeksiyon sektöründe özelikle dönem karı önemli bir sapma gözlenmektedir. Çünkü, tekstil ve konfeksiyon sektörü ciroda ikinci, brüt katma değerde birinci, öz sennaye tutarında birinci, ihracatta birinci ve ücretli çalışanlar sayısında yine birinci sırada yer almasına rağmen, 1998 yılı dönem karında onbirinci sırada yer almıştır. Bu durum 18 sektör içinde 1998 yılında karları en çok azalan ve zarar eden sanayicilerin dışında en az karla çalışan sektörün tekstil ve konfeksiyon sektörü olduğunu göstermektedir. Hal böyleyken 1997 yılında tekstil ve konfeksiyon sektörü ciroda birinci sırada iken dönem karları bakımından ikinci sırada (otomotivana ve yan sanayiinden sonra)

yer almıştı. Nitekim tekstil ve konfeksiyon sektörünün 1997 yılındaki karı cari fiyatlarla 21 trilyon 36 milyar 729 milyon 655 bin 407 Türk Lirası iken, 1998 yılında 636 milyar 66 milyon 788 bin 832 Türk Lirası olarak gerilemiştir.

Ciro ve Karlılık

Sektörleri cirolarına göre sıralarsak ilk sırayı otomotivana ve yan sanayii almaktadır. Tekstil ve konfeksiyon ile makina metal sanayii ikinci ve üçüncü sıradadır. 1997 yılı ile karşılaştırdığımızda, 1998 yılında birinci ile ikinci sıranın yer değiştirdiği görülmektedir. 1997 yılında ilk sırayı tekstil almakta idi.

Vergi öncesi dönem karı ile cironun oranlaması sektörlerin karlılık oranları hakkında bir fikir verir bu oranlamayı yaptığımızda vergi öncesi dönem karı ile ciro oranları sektörlerde şu şekildedir

(Tablo-1)	Karlılık
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	0,06
Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii	0,0009 (Onbinde 9)
Makina Metal Sanayii	0,07
Gıda Tarım Hayvancılık Sanayi	0,04
Elektrik Elektronik Sanayii	0,06
Diğerleri	0,02
Mobilya Ağaç Kereste Onnan Ürünleri Sanayi	0,01
Çimento Toprak Madencilik Ürünleri Sanayii Kimya Sanayii	0,019
İnşaat Sanayii	0,06
Plastik Kauçuk Sanayii	0,13
Nakliye Ulaştırma	(-) Eksi 0,04
Basın Yayın Ambalaj Kirtasiye	0,001 (Binde 1)
Dayanıklılık Tüketim Malı	0,005 (Binde 5)
Deri Kürk	0,09
Sağlık	0,02
	0,07

Eğitim	0,05
Turizm	0,23

Oranlar sektörlerdeki karlılık oranlarının çok düşük olduğunu göstermektedir. Karlılık oranı yüzde 0'un üzerinde sadece 3 sektör (çimento toprak madencilik ürünleri, inşaat ve turizm) bulunmaktadır.

Halbuki, 1997 yılında karlılık oranı yüzde 0'un üzerinde 6 sektör bulunmakta idi. 1997 ve 1998 yılında karlılığı değişmeyen tek sektör çimento toprak madencilik ürünleridir. (yüzde 9 karlılıkla) İnşaat sektöründe ise karlılık oranı yüzde 0'dan yüzde 13'e yükselmiş bulunmaktadır. Plastik kauçuk sektörü ise 1998 yılında yüzde 4 zarar etmiş bulunmaktadır.

1998 yılında en yüksek kar marjı turizm sektöründe olmuştur. Ancak genel olarak 1997 yılı ile karşılaştırıldığında 1998 yılında karlılık oranları daha düşüktür. Karlılık seviyelerinin düşük olması, sektörlerdeki firmaların uzun süredir devam eden enflasyonun egemen olduğu bir ortamda karşılaştıkları ekonomik zorlukların bir göstergesidir. Son bir yıldaki düşüşlerde Dünya'da yaşanan ekonomik krizler ve onların Türkiye'ye yansımalarının bir sonucudur. Nitekim 1997 yılında 500 firmanın 61 tanesi zarar beyan etmişken, 1998 yılında bu sayı 71'e çıkmıştır. Bursa için çok önem arzeden tekstil ve konfeksiyon sektörü ile otomotivana ve yan sanayiinde de son bir yılda karlılık oranları önemli ölçülerde düşme göstermiştir. Tekstil ve konfeksiyon sektörünün 1997'de yüzde 4 olan karlılığı 1998 yılında onbinde 9'a kadar gerilemiştir. Otomotiv ana ve yan sanayiinde ise karlılık yüzde 13'den yüzde 6'ya düşmüştür.

Sektörlerin Sermaye ve Emek Yoğunluğu

Özsermaye ile çalışanların sayısının oranı sektörlerdeki sermaye (ya da emek) yoğunluklarını açıklar.

Bursa'daki sektörler için 1998 yılında çalıştırdığı kişi başına en çok sermaye gerektiren sektör kimya sektörüdür. Kimya sektörü çalıştırılan kişi başına yaklaşık 9-20 milyar Lira sermaye gerektirmektedir. Diğerleri, makina metal, çimento toprak madencilik ürünleri ve elektrik elektronik sektörlerinin 10 milyar Lira'nın üzerinde (çalıştırılan kişi başına düşen sermaye) ihtiyacı bulunmaktadır. Eğitim ve Turizm gibi hizmet sektörlerinin ise çalıştırılan kişi başına düşen sermaye gereksinmesi 2 milyar 400 milyon Lira'nın altındadır. Hele eğitim sektöründe bu ihtiyaç 500 milyon Lira dolayındadır.

Özsermaye/çalışanların sayısı oranları sektörlerle göre Tablo 2'de yer almıştır. Tablodaki rakamları 1997 yılı ile kıyaslamak gerekirse, enflasyonudikkate almak gerekir. Çünkü 1998 ve 1997 yılı rakamları cari fiyatlarıdır.

(Tablo-2)

	Sermaye/Emek oranı (milyar TL)
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	7,480
Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii	5,746
Makina Metal Sanayii	11,123
Gıda Tarım Hayvancılık Sanayi	4,585
Elektrik Elektronik Sanayii	10,717
Diğerleri	14,782
Mobilya Ağaç Kereste Orman Ürünleri Sanayi	5,821
Çimento Toprak Madencilik Ürünleri Sanayii Kimya Sanayii	11,680
19,639	
İnşaat Sanayii	3,310
Plastik Kauçuk Sanayii	3,163
Nakliye Ulaştırma	5,267
Basın Yayın Ambalaj Kırtasiye	3,704
Dayanıklı Tüketim Malları	8,706
Deri Kürk	3,280
Sağlık	3,621
Eğitim	0,519
Turizm	2,356

Tablo değerlendirilirken dikkat edilmesi gerekli bir nokta da yüksek rakamların (TL) sermaye yoğunluğu fazla (emek yoğun az) olan sektörleri gösterdiği, buna karşılık düşük rakamların (TL) emek yoğunluğu fazla (sermaye yoğunluğu az) sektörleri gösterdiği'dir.

Sektörlerin İhracat Yapısı

Çalışma, Bursa'daki sektörlerin ihracat paylarını da açıklamaktadır. Buna göre, tekstil ve konfeksiyon sektörü ile otomotivana ve yan sanayii ilk iki sıradadır. Tekstil ve konfeksiyonun toplam ihracat (500 firmanın) içindeki payı yüzde 39, otomotivana ve yan sanayiinin ise yüzde 28'dir. Geçen yıllarla (1997) karşılaştırıldığında tekstil ve konfeksiyonun ihracat payı yüzde 58'den yüzde 39'a inerken, otomotivana ve yan sanayiinin payı yüzde 19'dan yüzde 28'e yükselmiştir. (Tablo-3)

Tablo-3

	Sektörlerin İhracat Payları
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	0,28
Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii	0,39
Makina Metal Sanayii	0,13

Gıda Tarım Hayvancılık Sanayi	0,07
Elektrik Elektronik Sanayii	0,01
Diğerleri 0,06 Mobilya Ağaç Kereste Orman Ürünleri Sanayi 0,01	
Çimento Toprak Madencilik Ürünleri Sanayii	0,007
Kimya Sanayii	0,003
İnşaat Sanayii	0,0
Plastik Kauçuk Sanayii	0,001
Nakliye Ulaştırma	0,003
Basın Yayın Ambalaj Kırtasiye	0,0
Dayanıklı Tüketim Malları	0,0
Deri Kürk	0,001
Sağlık 0,0 Eğitim 0,001 Turizm 0,0	

Bursa'da ihracat payları bakımından önem arzeden diğer sektörler ise makine metal (yüzde 13), gıda tarım hayvancılık (yüzde 7) dir.

Sektörlerin Dışa Açıklıkları

Sektörlerin dışa açıklıkları için ihracat/ciro oranları bir göstergedir. Bu oranları bulabilmek için dolar cinsinden gösterilen ihracat rakamlarını TL'ye çevirmek gereklidir. Bunun için 1998 yılı ortalama dolar kuru 270 bin lira olarak alınmıştır.

Dışa açıklık göstergesi olan ihracat/ciro oranlarına bakıldığında 1998 yılında dışa açıklık bakımından göze batan sektörler tekstil ve konfeksiyon (yüzde 25), makina metal (yüzde 25), deri kürk (yüzde 22), otomotivana ve yan sanayii (yüzde 17) sektörleridir. (Tablo-4)

Tablo-4

	Dışa Açıklık
Otomotiv Ana ve Yan Sanayi	0,17
Tekstil ve Konfeksiyon Sanayii	0,25
Makina Metal Sanayii	0,25
Gıda Tarım Hayvancılık Sanayi	0,21
Elektrik Elektronik Sanayii	0,04
Diğerleri	0,278
Mobilya Ağaç Kereste Orman Ürünleri Sanayi	0,10
Çimento Toprak Madencilik Ürünleri Sanayii Kimya	0,08
Sanayii	0,05
İnşaat Sanayii	0,0005
Plastik Kauçuk Sanayii	0,04
Nakliye Ulaştırma	0,08
Basın Yayın Ambalaj Kırtasiye	0,0 0,0
Dayanıklı Tüketim Malları	0,22
Deri Kürk	0,0
Sağlık	0,14
Eğitim	0,0
Turizm	

Ihracatçı Firmaların Sayısı

Sektörlerde ihracat yapan firmaların sayıları şu şekildedir.

Otomotivana ve yan sanayiinin 74 firmasının 40'ı, tekstil ve konfeksiyonun 160 firmasının 100'ü, makina metal sektörünün 68 firmasının 35'i, gıda tarım hayvancılık sektörünün 38 firmasının 17'si, elektrik elektronik sektörünün 13 firmasının 2'si, mobilya ağaç kereste orman ürünlerinin 12 firmasından 8'i, plastik kauçuk sanayiinin 14 firmasından 9'u ihracat yapmaktadır.

KOBİ'lerin Durumu

Çalışanların sayısının 150 ve altında olanları KOBİ-Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeler grubuna sokarsak, Bursa'nın cirolarının büyüklüklerine göre sıralanmış olan ilk 500 firmanın 36'si KOBİ durumundadır. Sadece geriye kalan 133 firma büyük işletme şeklindedir.

Sektörleri dikkate aldığımızda ise, KOBİ firmalarını durumu şu şekildedir. Otomotiv ana ve yan sanayiinin 74 firmasından 45'i, tekstil ve konfeksiyon sektörünün 160 firmasından 108'i, makina metal sanayiinin 68 firmasından 56'sı, gıda tarım hayvancılık sektörünün 38 firmasının 24'ü KOBİ niteliğindedir.